

Боряна Владимирова, гл. ас. д-р

Институт за литература – Българска академия на науките

ОБРАЗЪТ НА ПРИЗРАЧНАТА ЖЕНА В БЪЛГАРСКАТА СОЦИАЛИСТИЧЕСКА ПОЕЗИЯ

Резюме. В статията се щрихира едно знаково отсъствие, а именно липсата на женственост в дадени лирически творби на поетите Павел Матев, Младен Исаев и Владимир Башев. За целта ще се тръгне от изясняване на женствеността и нейното местоположение, а също ще бъдат разгледани и произведения на Пейо Яворов, в които женствеността кореспондира пряко със сексуалността. В статията ще бъде маркиран и подстъп към символиката на женската коса.

Ключови думи: жена, коса, поезия, символизъм

Настоящият текст има за цел да проследи механизмите на изграждане на женския образ в социалистическата поезия, като ще се спре върху лирически произведения на Павел Матев, Младен Исаев и Владимир Башев. Също така този образ е наречен условно „призрачната жена“, визирайки различни липси, свързани с женствеността и заместването ѝ чрез формирането на различни ляво идеологизирани клишета, с които е натоварен и преформатиран образът на жената. В изследването ще бъдат направени и съпоставки с представители на символистичната поезия, за да се разкрие детайлно какво по-точно липсва в представите за женственост в социалистическата поезия и как това извежда до изграждането на един по-скоро призрачен женски образ.

Важно е като начало да се изясни местоположението на женствеността, за да може в последствие да се обозначат нейните липси в избраните стихотворения. От особена важност за изясняване на това къде е положена женствеността е статията „Спектакълът на женската глава“ на Хауърд Шварц, която е част от сборника „Обезглавена! Отричането на женската идентичност в митовете, религията и културата“¹. В текста си той изказва твърдението, че е погрешно да се мисли, че образите на женствеността са само репродуктивните или еротични части на женското тяло.

В случая Хауърд Шварц визира утробата, вагината и гърдите. Според него женската глава е особено богато и важно място в симво-

¹ SCHWARTZ, H., W. DONIGER, *Off with Her Head – the Denial of Women's Identity in Myth, Religion and Culture*. University of California Press, 1995, p. 113.

лизирането на пола, а също така премахването ѝ я лишава от идентичност, редуцирайки жената само до сексуално и репродуктивно тяло. В статията са дадени за пример и други по-завоалирани форми на обезглавяване като еротизация на женската глава, при която тя липсва. Такъв пример е картината „Изнасилване“ на френския художник Рене Магрит. Интересното в нея е, че очите се превръщат в гърди, носят в пъп, а устата във вагина и по този начин главата изчезва, „потъва“ в тялото. Хауърд Скуард също така се позовава на Фройдистката психоаналитична теория за горното и долното тяло и неговото изместване (пренос). Според епизодични размисли на Зигмунд Фройд по темата именно главата е един от символите, в които потиснатите желания на долното тяло са преместени и изразени чрез една маскирана форма, а женската коса представлява именно такава закодирана форма. Значението ѝ се разширява и от английския антрополог Едмънд Лийч и статията му „Магическата коса“², в която той обръща внимание на различни племенни ритуали, в които косата се възприема като символ на спермата, а съответно главата – като своеобразен символ на фалоса. Неговите наблюдения са свързани с отрязването на косата в контекста на аскетизма и съответно той припознава косата като символ на желанията. По тази причина Едмънд Лийч стига до заключението, че бръсненето на главите на будистките монаси означава, че от тях се очаква да нямат сексуални взаимоотношения, а също така дългата, неприбрана коса се свързва с неограничена сексуалност.

След като бяха набелязани теория за женствеността и символиката на косата, настоящият текст ще премине към съпоставката между произведения от българския символизъм и социалистическата поезия, за да се проследи по-детайлно присъствието и най-вече отсъствието на ключови детайли от изграждането на женския образ. В поезията на българските символисти изобилства описанието на образа на женските коси, който е еротизиран (това е характерно в най-голяма степен за поетите Яворов и Емануил Попдимитров, но не е чуждо и на други поети например Димчо Дебелянов и Теодор Траянов). Представата за женските коси може да символизира изневяра, както в произведението на Яворов „Песен на песента ми“:

*Ръце нечисти през ония дни
разплитаха, заплитаха, мърсиха
коприната на твоята коса,*

или съблазънта, която събужда с косата си маскираната вакханка от Яворовата „Маска“:

² ЛИЙЧ, Е. Магическата коса. – В: *В паяжината на смисъла*. София: ЛИК, 2000, с. 200–215.

*Да разлива коса
поток от злато аз видях
въз хитра голота на свежо рамо.*

В цикъла „Царици на нощта“ на Яворов в две от трите поеми – „Клеопатра“ и „Сафо“ – женската коса отново е обект на еротизация, като в „Сафо“ се достига до апологизация на женските коси. Изложениите досега примери бяха приведени, за да се открие съществената част, която образът на женските коси внася в представата за женствеността. Моделите за женска красота в символистичната поезия следват стриктно следните клиширани варианти – тялото е винаги слабо и в повечето случаи уподобено на дърво („гъвкав стан, фиданка съща“, „Калиопа“), („и снага топола – сам сама в полето“, „Павлета делия и Павлетица млада“). Предпочитаният и наложил се цвят за описание на женското лице е белият. Това разкрива Григор Григоров в статията си „Цветовете на човешкото тяло в българския фолклор“³, подчертавайки, че това е най-често срещаният цвят, характеризиращ човешкото тяло, а бялото лице, от своя страна, е еталон за красота.

Безспорно най-голямо внимание поетите символисти отделят на образа на женските коси в поезията си. При Яворов той присъства в около 10 произведения, а при Емануил Попдимитров – в около 30, като той дори има цяло стихотворение, посветено на този образ, наречено „Косите ти“. Представата за женската коса е изградена чрез разнообразни сравнения или описания: „косите ти трептят кат струни в лира многозвонна“ („Феникс“ на Емануил Попдимитров), „да бяха, либе, да бяха злато ковано твоите руси косици“ („Хайдушки песни“ на Яворов), „коси златорунни“ („Легенда за разблудната царкиня“ на Димчо Дебелянов), „кат цвет на ива са ти жълти косите“ („Венец“ на Емануил Попдимитров). Посочените примери представляват малка част от различните вариации, в които присъства образът на женските коси. Използването му отправя към неговата важност и значение като ключов символ на женствеността. Той ще изчезне или ще присъства в много малко произведения на социалистическата поезия, защото в нейната поетика е заложена трансформация на жената. Тя вече не е нимфа, русалка (образи, които се срещат в лириката на Емануил Попдимитров и Теодор Траянов) или представена като фаталната жена в стихотворението „Сянката на Саломе“ на Траянов, а рамкирана в образите на леярка, стругарка, парашутистка, комсомолски секретар. В социалистическата поезия жената е назована някак бегло и мимоходом, поетите не се опитват да изградят нейн детайлен образ, защото нейната роля е да служи за фон, върху който се разгръща политическа пропаганда. Пример за това е стихотворението „Поет“ на Павел Матев от стихосбирката „В строя“.

³ ГРИГОРОВ, Г. Цветовете на човешкото тяло в българския фолклор. – В: *Електронна библиотека БГУ*, 2014, с.154–159: <https://elib.bsu.by/bistream>.

*Бригадирите наместват релси.
И девойка движи струга нов.
И иди, че не нареждай песни
за живот, за труд и за любов.*

Друг подобен пример е „Леярка“ на поета Младен Исаев. И в двата горепосочени примера женският образ е схематично щрихиран, а това, което прави впечатление, е отсъствието на образа на женските коси. Ако се приеме, че косите символизират женската сексуалност, то е разбираемо, че са пропуснати от социалистическите поети, защото характерно за поетиката им е изграждането на условно наречената жена-мъж, която е равностойна на него и най-вече навлиза и в сферата на мъжките професии. И все пак, макар и рядко, може да се срещне образът на женските коси, но той е натоварен с идеологически функции и е лишен от елементи, подчертаващи женствеността на лирическата героиня. Това е така, защото един възможен привлекателен или дори еротизиран женски образ не е нужен на политическата пропаганда, която се проектира и в поезията.

В настоящия текст умишлено акцентът е поставен върху символическата поезия, това е така, защото образът на т. нар. условно призрачна жена или женска същност, определяна от много липси, е нужно да бъде разгледана и съпоставена през едно друго течение, каквото е символизмът в българската литература. Отсъствието на разгръщане на анализа на социалистическата поезия и женския образ в нея е опит чрез едно смълчаване да се открои и набележи призрачността на този образ в нея.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ГРИГОРОВ, Г. Цветовете на човешкото тяло в българския фолклор. – В: *Електронна библиотека БГУ*, 2014, с. 154–159: <https://elib.bsu.by/bistream> [прегл. 28.01.2019].

ЛИЙЧ, Е. Магическата коса. Прев. Д. Колева. – В: *В паяжината на смисъла*. Съст. Б. Николов, Р. Даскалов. София: ЛИК, 2000, с. 200–215.

REFERENCES

GRIGOROV, G. Tsvetovete na choveshkoto tialo v bulgarskiq folklor. [The Colors of the Human Body in Bulgarian Folklore.] In: *Elektronnaya biblioteka BGU*, 2014, pp. 154–159: <https://elib.bsu.by/bistream> [seen 28.10.2019].

LEACH, E. & D. KOLEVA (trans.). Magicheskata kosa. [The Magical Hair.] In: B. NIKOLOV, R. DASKALOV (eds.) *V payajinata na smisula*. [In the Web of Meaning.] Sofia: LIK [publ.], 2000, pp. 200–215.

SCHWARTZ, H., DONIGER, W. *Off with Her Head – the Denial of Women’s Identity in Myth, Religion and Culture*. University of California Press, 1995.

THE IMAGE OF THE SPOOKY WOMAN IN BULGARIAN SOCIALIST POETRY

Abstract. The article highlights a symbolic absence, namely the lack of femininity in certain lyrical works by the poets Pavel Matev, Mladen Isaev and Vladimir Bashev. For this purpose it will proceed from clarifying femininity and its location, and will also clarify works by Peyo Yavorov, in which femininity corresponds directly to sexuality. In the article will be marked and sub-step to the symbolism of the female hair.

Keywords: women, hair, poetry, symbolism

Boryana Vladimirova, Assist. Prof., PhD
Institute for Literature – Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchencki Prohod Blvd. (Block 17), Sofia 1113
E-mail: borianna_vlad@abv.bg